САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 60 (8469). 1999 СЫЛ БӨС ЫПЫН 8 КҮНЭ. ОПТУОРУННЬУК. СЫАНАТА — 1 СОЛК. 10 ХАРЧЫ.

Василий ПЕТРОВ—Айыл

ПУШКИНҔА

Ураан тыл улуукан генийэ,
Поэзия кылаан чыпчаала.
Оо, Пушкин тураҕын суол ыйа,
Үрдүккэ, сырдыкка угуйа.

Эн дираҥ алыптаах тойуга
Кый үйэ ньоҥуоттэн ыллаллар,
Хос-хос сиэн ыччакэар өй уга
Бүгүҥнү олоххо тиҥиилэр.

Бараммат-хороммот талаанныг
Баараҕай, сиэдэрэй, дьолоччу—
Айыыныын абылыыр киэн аныы
Бар дьоҥнор аспыккын тэлэччи,

Эн музаан кыраттаах иэйиитэ
Ыраахха, кэрэҕэ көтүтэр—
Аан дойду ситтэрбэт кый иитэ
Хомуйун хоһоонуун көтүһэр...

Мин эмиэ баарыспын тиирпиэн
Саҕахха көтүһэ сатаатым,
Айыыныын алыбар тиҥиэхпэн
Бу хоһоон айа да сатаатым.

Ураан тыл улуукан генийэ,
Поэзия кылаан чыпчаала.
Оо, Пушкин тураҕын суол ыйа,
Үрдүккэ, сырдыкка угуйа!

СОРУК—СИРИ КӨДЬҮҮСТЭЭХТИК ТУҺАННАРЫЫГА

Реформа сыллара. Бу өйдөбүлэ киһи-киһиэхэ араас. Ол эрээри, чоччу сир реформатын ылар буоллахха, ол дьэ, хас биирдибитигэр быһаччы тиийдэ. Дууһа сирэ, өлбүгэ сирэ! Бу — иннинги эрэл, бу — киһи көҥүла.

Итиэннэ сирбит туһунан. Быйыл ураты лаах сылбыт. Улууска сир инвентаризацията ыытылаан, сүрүннээн, бүттэ диэххэ. Дьэ, бу туох улуус сиргэ уонна сир реформатын ыытыыга комитетын председателэ М. И. ЛОСКИНЫ ыытта кэпсэттибит. Ону билиҥ.

— Михаил Иванович, улууска сир инвентаризациятын ыытыы түмүгүн туһунан дьаһалта сүбэтигэр көрүлүннэ, аны бу бэс ыйыгар Улуус Муниципаалыай иккис бөлөхпүүтэ биирдэ кириэри турар. Бастакыта — сири туһаныы Балаһыанньата, иккиһэ — иэйиилэхтэр быысаһар кыраныыссаларын бигэргэтии туһунан. Дьэ, баларга комитет ыытар үлэтин, тэрээһинин билиҥиннэр эрэ.

— Быйыл олуннуга тыа хаһаайыстыбатын сирдэригэр инвентаризацияны ыытар туһунан улууе сүбэтин муниципаалыай көрүүлүбүтэ. Итиэ биирэ. Иккиһиэн, оттуоха Улуус комиссията тэриллибитэ уонна эмиэ оннук комиссиялар хас иэйилиэк ахсын үлэлэтилэр. Үсүһүнэн, улууска баһылыай хаһаайыстыбалар үлэлэригэр кэлим бэрэбиэркэ барда. Онно биһиги комитет эмиэ кытыннар. Төрдүһүнэн, быйыл иэйилиэктэр быысаһар кыраныыссаларын бигэргэтиэхпит уонна бу кэнники үлэбит диэн, миэстэтигэр тиийэн бэйэбитиэн чуолкайдаһан, улуус оскуолаларыгар, кэмо хаһаайыстыбаны тэриннилэригэр, сир учаастагын сыһыардыбыт.

— Итиэ сүрүн үлэлэргитин, дьаһалларгытын сиһилии сырдата түс эрэ.

—Тыа хаһаайыстыбатын хоҕуһа, мэччирэҥ сирдэрин инвентаризациялаһын баһылыай, чаһылыай хаһаайыстыбаларга, коллективнай предприятиеларга ыытыллан, сүрүннээн диэххэ, бүттэ. Манна коллективнай хаһаайыстыбаларга чуолкайдаһыннар оҥоһуллаллара хаалла. Инвентаризацияны ыытыыта итэҕэс оруттэргэ үс суолу бэлиэтиир тоҕоостоох. Бастатан, уоҕот-отчуотунас мөлтөҕүн. Холобур, коллективнай, баһылыай хаһаайыстыбалар буоллуннар, суот-учуот оргаттарыгар бэйэлэрэ хайа түбэһиэх даанайдары бэриллэр. Бу иэйилиэктэр дьаһалталарынан сүрүннэммэт, хонтуруолламмат. Ол түмүгэр бутуур тахсар. Былан көрүҥ, инвентаризация даанайдара көрдөрөрүнэн, 30 баһылыай хаһаайыстыбата суоҕар тахсар. Отчуоттара оннук. Аны сыл саҕаланыытыгар улууска 350 баһылыай хаһаайыстыбата баара. Итиннэ хаттаан регистрацияны 259-ка барда, 91-рэ илик. Ол иһин иэйилиэктэр дьаһалталарынан хас биирдии отчуоту бигэргэтэр ыспыраапка туһэрэ итиэннэ документтаах кэмнэр оҥоһуллаллара хонтуруоллуохтаах иннэ.

Иккис өрүт. Бэриллибит сир учаастактара көдьүүһэ суох туһаныллаллар. Онно холобур курдук аҕаллахха маннык: коллективнай хаһаайыстыбалар 1 төбө сүөһүү үс төгүл элбэх сиргэ нитэн туруораллар, баһылыайдар 1,5 төгүл элбэх сиргэ. Итиэ чаһылыай сүөһүлээхтэр сирдэрин кытта тэҥнэтэхха. Үүтү ыаһын биир итиннэ хартыынаны көрдөрөр.

Үһүс итэҕэс. Ол эбэтэр, сир учаастактарын туһанааччылартан олуу, арендалаһар сирдэрин документтаах сирдэрэ суох буолла.

Иккиһиэн, сир төбө көдьүүстээхтик туһанныллара хонтуруолланыа, Улууска сир түргэтиллибитэ 6-7 сыл буолла. Ол хайдах турунтаах кэлбитин ыйытар, түмүктэри оҥорор кэм каллэ. Инвентаризация да көрдөрбүтүнэн, холобур, коллективнай предприятиелар сирдэрэ кыччыан сөп. Үсүһүнэн, Балаһыанньа улуус бары хаһаайыстыбаларыгар (коллективнайыттан, баһылыайыттан, чаһылыайыттан тутулуга суох) биир тэҥ экономическай усулуобуйаны тэрийэр иннитэн оҥоһуллар. Уопсай ирдэбил, принцип эмиэ биир.

— Сир рыночын диэн өйдөбүл биирдэ. Бу улууска хайдах буолуой?

— Сир рыночын улууска үөскэтиэххэ сөп. Сиргэ полуок кыра буолан таһаҕас оҥостубаттар. Итиэ биллиитэ. Оттон хонтуруол күүскэ баран, көдьүүһэ суох туһаныллар сирдэри иэйилиэк аналы фондатыгар киллэрэн сир рыночын бэйиҥэ үөскэтиэххэ иннэ. Ол аата итиэ тахсыбыт сиртэн хамсыыр фонда муниципуохтаахтар. Буолан баран, чугас, үүнүүлэх сиртэн. Сиргэ эбии наадыйааччылар түүлэйэлэриигэр үчүгэй сирдэри үөскэтиилэхтээхтэр. Оччотугар эрэ эбии үнэлэрчы киллэриигэр усулуобуйа баар буолар.

Биир ураты быт диэн, кэлин арыый өй дьылларгга сторон кэлбиппит. Иннинитэн курааннга суоттаан страховой оту боломмоҕоннн толкуйдуохтаахпыт. Ону билигиттэн, быйылгыттан. Иэйилиэктэр дьаһалталарга маныаха баһылыай, коллективнай, чаһылыай да хаһаайыстыбалары кытта кэпсэтэн, дуогабардаһан бэлэмнэтиэхтэриин сөп эр. Холобур, Амма өрүс үгүөргу үрэхтэр, олор салаалара сыл аҥын оттоммоттор, кинн илиитэ тиийбэт. Балары туһаҕа таһаарар тоҕо табыллыбат буолуой, тэрийдэххэ. Олорго сир арендата көрдөммот, чэпчэтиллэх.

— Реформа сылларыгар сир комитета тэриллэн үлэлиигит, иэйилиэктэргэ землеустроителлэр баалар. Бу кэлин структураҕытыгар туох уларыйыы тарыста?

— 1999 сылтан федеральнай государственнай структураҕа киирдибит. Бюджета федеральнай буолар. Маҥтан улууставаҥы комитет үлэлиттэра хамнастаныабыт, оттон землеустроителлэргэ 1998 сылтан республикаталаҥы бюджеттэн бэриллэр. Бу иннинэ сылларга улууе кэрэрэ. Онон баарыгын-суоҕунан үлэлээн кэлбибит. Хамнас кыра.

— Түмүктүүр курдук, өссө тугу этиэҥ этэй?

—Бэриллибит сир учаастагын көдьүүстээхтик туһанар сыалларын үлэлиэххэ-хамсыахха иннэ. Бэйэбитин бэйэбит бас билэбит диэн буолбаккка, баар сокуоннарга, нормативтарга олоҕуран. Комитет сири ыалыгын, сыалыгын туһаныыны хонтуруоллаһыгга федеральнай инспекция бөлөмүөтүйатын улууска толору сүгэр. Тэрээһиммитигэр научнай хабаанньах үлэ эмиэ ыытыллар. Сир кадастра оҥоһуллар. Тыа хаһаайыстыбатын туһаныллар сирдэригэр кадастровай нүөмэрдэри иитэрдибит. Итиэннэ быларыын-быйыл иэйилиэннэлээх нуучча чэрчилэриэн кадастровай үлэ саҕаланна. Оттон сир учаастагар документтаах, свидетельстволары ылыыны хаһаайыттар бэйэлэрэ ирдэһиэхтээхтэр.

— Михаил Иванович, сиһилии кэпсээнин иһин баҕыыба. Сир курдук уустук, сытыы бөҕүрүөскэ үлэлиттэр ситиһиилэри баҕарабыт.

Кэпсэтэн С. СЕМЕНОВА.

РЕСПУБЛИКА КАРТАТЫГАР УЛАРЫТЫЫЛАР

ДЬОКУУСКАЙ. Республикаҕа 11 иэйилиэннэлээх нуун сабылынна. Олору СР Правительствата административнай-территориальнай араарыыттан бэйэтин уураҕынан таһаарда.

Суоттаан улууһуттан Айах, Куосан, Мэчүкэ, Угут Күөл, Наахара, Нэлбиктэ уонна Тыҥаныс иэйилиэннэлээх нуунар суох буоллулар.

Булун улууһуттан Полярка салаалыыта сабылынна. Манна урут гидрометеорологическай станция үлэлээбитэ. Ону таһынан Тинт Арыы уонна Ыстаанньах Хочо балыксыттар олорбут сирдэрэ картаттан сотулунньулар.

Аллаайыы улууһуттан Амахинка селоотар тохтуур сирдэрэ суох буолла.

ИИЭЛЭР ӨЙДӨӨХ-ТӨЙДӨӨХ БУОЛУУГА ЫҢЫРАЛЛАР

ЕССЕНТУКИ. Ыам ыйын 27-28 күннэригэр манна «Кавказка эйэ-дэмнээх олох—Россия куттала суох буолуута» дьахталлар Бүтүн Россиятаҕа көрсүһүүлэрэ буолла. Ону РФ Дьахталларын союба уонна Ставрополье кыраайын Правительствата тэрийэн ыытта.

Бу түмсүү аҕыйаҕыгар РФ Федерация Сэбиэтин председателэ Егор Строев, Ставрополье губернатора Александр Черногоров уоллаа, эйэрдэлэрэ кэллэ.

Саха сириттэн көрсүһүүгэ республика дьахталларын тэриллэлэрин союбун президиумун чилиэннэрэ саллааттар уонна мотуруостар төрөппүттэрин комитетын председателэ Валентина Кириллина, СР Президиетин дьаһалтатын ис политикаҕа управлениетын кылаабынай специалиста Любовь Пустовалова, биһиги биир дойдуларыттан Моздок и, олорор Саргылана Птицына ыыттыыны ыллылар. В. Кириллина тыл этэригэр Саха сирэ эйэ-дэмнээхтик биирдэ олорор дойдуларыттан буоларын, республика эйэ уонна тыл-тылга киирсиитин иһин былаанньах үлэни ыытарын кэпсээтэ.

Көрсүһүү түмүгүнэн РФ Президиетэ Борис Ельцинтэ ыҥырыы ыытылынна. Онно солуктарынан араарсыыны уонна политическай экстремизмы, сэбиилиилээх инрсээни утары охсуһуу политикатын сүрүннүүргэ тыл көтөҕүлүннэ.

СИА.

ҮЛӘ КӨДЬҮҮҺҮН ҮРДӘТИИ—БИҺИГИ СОРУКПУТ

СР Президенин Парламенгка уонна республика нәһилиэнньэтигэр Сүрүгүн хоһоон дьүүллэһии салҕанар. Улуус баһылыктара Правительствоҕа көрсүһүүлэрин уонна отчуоттааһыннарын программнай документтарын сүрүн тезистэрэ уонна хаһыаттарга экономика дьиҥнээх баар секторын сайыннарыыны, производство үүнүүтүн, хаачыстыбаны өйүүр кыах баарын көрдөроллор. Туруоруллубут соруктары толоруу государство сүрүннүүр оруолун үрдэтии, общество уонна быраас, үлэ коллективтара уонна гражданнар түмсүүлэрин эрэ күүһүнэн ситиһиллэн сөбө саарбахтаммат.

Дьиҥнээх сайдыыга өбүлүү экономиканы государственнай сүрүнэйии оруолун уонна көдьүүһүн үрдэтиллэр кыаллыан сөп. Рынок бэйэтэ оннун буллартыа, тугу баҕарар дьаһайтыа диэн этии дойдох буоллаа. Ону аастыт сыллардаабы реформа хаммыта, алҕастара уонна сыыһалара чаҕылхайдык көрдөроллор.

Боростуойа суох соруктар турдулар. Ону быһаардахпытына эрэ нәһилиэнньэ дьиҥнээх баар дохуотун үрдэтиэхпитин, олох таһымын биллэрдик туһсарыахпытын сөп. Биллиҥ сүрүн соруктар уонна сыаллар быһаарылыннылар. Онон иннинэ былаанҥа батарыллыбыт кытары сибээстээх чопчу механизмнары онгорон таһаарыы туруохтаах. Өтөрдөөбүтүгэр Правительство бастакы кварталҕа экономическай сайдыы түмүктэрин көрбүтэ.

Бородуукуойа сүрүн көрүҥнэрин онгоруута уонна батарыыта кварталы аайы быһаччах сорудахтары таныгдыы правительство көдьүүстэҕин олох дьаһаппыта. Аҥаан эрэ сыл бастыҥ кварталын түмүгэ промышленность сүрүн салаалара хаһыытын ылаҥнахсан эрэллэрин көрдөрдө. Кэнниккэ сыллара, «АЛРОСА» АК үлэтин кылаабынан туран, промышленнай производство үүнүүтэ ситиһиллиннэ. Ол үүнүү 0,2 бырыһыаҥкы тэҥнэстэ. Ону тэҥэ сүаҺу ахсаана ачааһына бытаарда. Балансовай барыс үүнэ. Бородуукуойа 15 көрүҥүттэн 7-гэр сорудах толорулунна. Таһаҕаһы кыһан аҕалыы сүрүн кэмэйэ туоллар. Бу үүнүүнэн ситиһиини бөдөҥсөтөр уонна сайыннарар иннэ. Ол сыалтан бородуукуойаны онгоруу уонна батарыы II-е кварталлаабы уонна сыл бүтүөр диэри кэмнэ былаана кэскэтиллэн тиэрдиллиннэ. Итинник сорудахтар предприятиелларга, улуустарга уонна куораттарга тыырдыллаллар. Бу күннэрэ улуустар бэйэлэрин кыахтарын аҕыйаан-суоттаан, саҥа сорудахтары туруорунан үлэлээн-хамсаан эрэллэрэ дьонуспэргэн үөрдэр.

Экономика дьиҥнээх баар секторын уларыта тутуу, материальнай производство салааларын көдьүүһүн үрдэтиини сэрэ социальнай эйгэ сайдыытыгар эмиэ итиннээхэ майгынныыр уларытыы барыахтаах. Статистика көрдөрөрүнэн СР региональнай валовой бородуукуоватыттан бүтэһиктээх туһаныы олүүтэ үс сылга үс гыммыт биириэн улаатта, эбэтэр 96 бырыһыан кэриҥэ буолла. Итиэ көрдөрүү РФ үрдүнэн 74,7 бырыһыаҥтан тэҥ. Маннык көҕөрүүскэны ханнык даҕаны экономика тулуйбат. Маннык сыһыан салҕаныҥына хамнас иннин проблемата хаһан да быһаарыллыа суоҕа.

Хамнаһы төлөөһүнгэ маннык тенденция өхсүүтүн толору өйдөөн биһиги бэйэбитигэр эрэ сөп түбэһэр нормативнай база онгордубут. Онуоха государственнай бөрөөдэктээһин чөрбөтүллэн тутулуунна. Этиэхэ наада маныаха дотоворнай тарифнай процесс суолтатын хаһан да түһэрбэтибит.

СР-гар хамнаһы бөрөөдэктээһин түһүнэн сокуон ылылынна. Ылылынна Правительство бородуукуойа бэйэҕэ турар сыалтыгар производственнай предприятиеларга көрдөрүү үүнүүтүттэн хамнас кэмэйэ тутулуктаналарын бөрөөдэктиир быһаарылыллара. Хамнаһы бөрөөдэктээһиннэ нормативнай акталары толоруу бөрөбиэркэтэ предприятиеларга хамсаһыын баарын көрдөрдө. Ол курдук маннык нормативнай акталары тутуһуу наадатын өйдөөбүттэр.

Правительство бу хайыҺхаан үлэтэ салҕанар уонна этиэхэ наада, өссө күүһүрүөҕэ. СР Үлэҕэ уонна социальнай хамсыылаах министерстволарга, биир ый болдьоҺоон, үс оруттээх республиканскай тарифнай собулаһыны оторсоллоруоҕар сорудах биэрдибит. Итиэ СР хамнаһы бөрөөдэктээһин түһүнэн сокуонун 9-с статьятыгар уонна атын нормативнай актар ирдиллэр.

Соторутаабыта «Якутуголь» ГУП-ка хамнаһы төлөөһүнгэ бөрөбиэркэ ыытыллыбыта. Онно эдбэх кэнниҥэр көстүбүттэрэ. Ол курдук аастыт сыл алтынытыгар тоҺо эмэ ыстаах олорон Правительствоны кытта собуласпыккэ эрэ хамнастарын индексациялаабыттар. Бу бөлөҥнүүс Правительствоҕа көрүллүүдэ уонна сөптөөх быһаарыы ылыллыаҕа. «Якутуголь» ГУП салалтата уонна чох хостоочтулар профсоюзтарын теркома республиканскай үс оруттээх тарифнай собулаһынын түһэрсиэхтэрин баҕаралларын эттилэр. Үлэ манна саҕаланна.

Өтөрдөөбүтэ СР Президенэ М. Е. Николаев радиоҕа тыл эпитэ. Онно кини профсоюзнай тэриллэлэр, акционернай обществолар салайаччылара туора туруо суохтаахтарын, экономиканы, рынокка онгоруута активнайдык кыттыахтаахтарын санаппыта. Ол аата тугуй? Биирдиилээн предприятиелар, подразделениелар таһымнарынан бэйэлэрин дохуоттарын уонна оскуоттарын аҕарга уонна сөпнөө былаанныырга ҥоруоннохтоохтор, үлэ көдьүүһүн үрдэтиэхтээхтэр, маныаха производство көдьүүһүн улаатыннарыллыа гынуо суохтаахтар. Кимиэхэ да кыстэл буолбатах, биһиэхэ барыта саҥа хоту барбат. Производственнай эйгэҕэ хамнас 26,1 бырыһыан улаатта, 1998 сыл тохсунньу—олунньу ыйыгар тэҥнэстэхпэ. Оттон промышленнай бородуукуойа көмөйөн индекса 0,2 бырыһыан. Барыс промышленность эрэ мэлдьэнна. Онуо даҕаны доллар курса үрдүн уонна экспорт суотугар. Материальнай производство атын салаалартан ночоотоохтук үлэлээбин салҕанар.

1999 сыл олунньу 1 күнүнэҕи түмүгүнэн бөдөҥ уонна орто предприятиелар аҥаардара ночоотоох үлэлээн каллилэр, бэйэ уонна эргийэр үбүнэн хааччыны мөлтүүр. Бэйэ эргийэр үбэ тиийбэтэ кредиторскай иэс улаатарытар тиэрдэр. Ол иһигэр хамнас төлөбүрэ эмиэ кииресс. Муус устар 1 күнүнэҕи туруонан ол иэс производственнай эйгэҕэ 2,2 млрд. соли буолла, эбэтэр уопсай иэс 77 бырыһыаныгар тэҥнэстэ.

Проблема биир силиһэ тоҺо эмэ экономическай аҕыы баарын, кини өйүгэр баппатын үрдүнэн предприятиеларга хамнаһы үрдэтэ олороллоруоҕар сыстар. Итиэ тоҺо эмэ коллективтэргэ социальнай тыҥааһын мунгуоан турбутун үрдүнэн. Дьэ, холобур, «Якутгазпром» ААО хамнастарын ылбатахтара 7 ый буолбут. «Якутэнерголар» 7,5 ый, «ВилюйГЭСстройдар» сыл аҥа ордук, «Алданостроймонтаждар» икки сыл кэриҥэ хамнас диэн көрбөккө олороллор. Производство салаалартан хамнаска иэстэрэ ыйдааҕы орто хамнаһы 5,6 төгүл куоһарар. Бу дьыала буолбатах!

Оноһуллубут үлэ түмүктэрин аҕыллар хамнас куоһарыыта салҕанар. Итиннэ 1999 сыл тохсунньу—олунньу ыйдарын бу дьыл итиэ ыйдарыгар тэҥнээн көрүөххэ. Электроэнергетикаҕа хамнас орто таһымы 53,6, оттон бородуукуойа 1,6 бырыһыан үүммүт. Оттук промышленнойтан бородуукуойа кэмэйэ иэннэлэ 0,7 бырыһыан үүнэн турдаҕына хамнастарын 40,6 бырыһыан үрдэтиллэр. Өссөөх металлургиҕа үлэлээччилэр сыыппаралара туһаанныаҕынан 60,6 уонна 2,2 бырыһыан буолбут. Итиэ өссө сорохторун эрэ кириэ.

Хамнас фондатын ырытан көрүү өссө биир көстүүгү арыйда. Хамнастарын төлөөрү атын сыаллаах үбү туһаналлар. Холобур, производственнай фонданы сыҥардыыга, сырье атылаһыытыгар кэлбит үбү уонна онтон-мантан сордоҺон булбут кредиттэрин. Итиэ баллэн турар, производство саамай бастакы сүүйүохтэрин быһар, моҥкуруут барыыга суолу аһар. Аастыт сыллаахха республиканан 1320 предприятие уонна тэриллэ сабылынна, Республика тэриллэлэрин 30 бырыһыаныттан тахсата монкурууттааһын стадиятыгар сылдьар.

Россиҕа ыытыллар реформа саҕаланыаҕыттан хамнаһы государство иитиитин бөрөөдэктээһин уларытылыыта. Онуок бөрөөдэктээһин тэрүтүнэн государство, салаа, территория уонна коллективтар таһымынан ылылыыбыт договорнай тарифнай собулаһын буолуохтааҕа. Ол рынок сыһыаннаһыта ситэ сайдыыбатаҕыттан, салаалар уонна территориялар тэҥэ суох сайдыыларыттан, бас биллиҥэ сыһыан сиистэҕиттэн, бас биллэччилэр экономическай биллиилэрин таһыма наадыыбыттан кыайан үлэлээбэт. Ол түмүгүнэн наадыыбыттан быһаарыыга аҕаан-суоттаан салаалардаах таһымын быһаарыыга аҕаан-суоттаан салаалардаах таһымын быһаарыыга аҕаан-суоттаан салаалардаах кыах биэриэхтэрэ. Онно биллэн турар, салаа сайдыытын ураты-ларын, ороскуот үөскээһинин бөрөөдэгин, республикаҕа сыана үөскээһинин барытын учуоттуохтара.

Биллиҥ республикаҕа хамнаһы бөрөөдэктээһин нормативнай базата үөскэбит кэмигэр итиэннэ дьиҥнээх баар секторы бары өттүнэн өйөөһүн курса саҕаламмытын кэнниэ Правительство, үлэни биэрээччи профсоюзнай эрдэ уонна коллективтар бирэ-сүбэлээн үлэлээһиннэрэ хаһаанныыталаабар даҕаны наада буолуоҕа. Онуок бирэ сайаллаабыт, өйдөөһүн суолугар хайыллар хамсаабын тахсыбытын эрэ көтөҕүллэн туран этиэхэнин сөп.

Муус устар 24 күнүгэр социальнай үлэ сыһыаннаһыларын бөрөөдэктээһиннэгэ үс оруттээх комиссия мунньаҕа буолбута. Онно хамнаһы бөрөөдэктээһиннэгэ Правительство, профсоюзтар уонна үлэни биэрээччилэр сүбэлээн үлэлээһиннэрин түһүнэн боппуруос көрүллүбүтэ. Тыл эпитэ үүс тэриллэлэр «Якутуголь» ГУП, «Саха АС» НАК, «ЛӨХП» АСК, «Сахателеком» ГП салайаччылара, профсоюз бөрөтөбиитэллэрэ хамнаска иэнэ төлөөһүн проблемаларыттан дьиссиэлэрин биллэрбиттэрэ. Правительство, предприятиелар уонна профсоюзтар холбоһуктаах күүстэриэн эрэ ону быһаарыахха, хамнаһы бөрөөдэктээһин процесын хааччыйыахха сөбүн, онон маны өйүүлэрин эпитэрэ.

Түмүгэр, үүс оруттээх комиссия, Правительствоны, үлэни биэрээччини уонна профсоюзтары ыытыннаран туран, производство эйгэтигэр хамнаһы индексациялаабыны хааччахтыыр түһүнэн ууруох ыытыллыыта.

Хамнас систематын туһсарыыга салалта органнара бэйэлэриттэн саҕалыахтаахтар. Бу дьыл муус устарыгар 1995 сылтан аан бастаан, бюджетникта хамнастара үрдэтиллэ, ити кэмнэ, бюджет үбэ аҕыйаҕынан, государственнай былаас органнарыгар үрдэтиини көрүлүбэтэ. Президент «толороо былаас органнарын салайаччыларын хамнаһа бүтэһиктээх экономическай түмүктэртэн тутулуктанныытын түһүнэн» ыйаҕа тахсыбыта. Онно ыйыллыбыттан салалта органнарын салайаччыларын хамнаһа бу дьыл бэс ыйын 1 күнүттэн бүтэһиктээх экономическай көрдөрүүттэн тутулуктанар буолуоҕа.

Экономиканы сайыннарыы үлэ, производство эйгэтигэр хамсаһына суох ситиһиллэн табыллыбат. Онуоха Правительство, үлэни биэрээччи уонна профсоюзнай органнар хардарыта өйдөөһүүлэрэ, биир сыаллаах турунуулара улахан суолталаах. Биһиги республикабытыгар маннык уустук боппуруоска аан бастаан улахан хардыы оноһуллуна диэхэ сөп. Экономическай реформа ыытыллар көрдөөх кэмигэр оннооҕор хамнаһы сүрүнэйиигэ олус сэрэнэн, сүбэлэһэн быһааралларга биллэр. Холобур, биһиги республикабытыгар «АЛРОСА» АК, «Якутэнерго» АО, «Якутуголь» ГУП курдук улахан тэриллэлэр хамнаһы улаатыннарар иэ кыахтара атыттарга хоодоотохчо улахан уонна онуо туһанан индексациялаан бардахтарына, экономиканы улахан ыарахаттар үөскүүхтэрин сөп.

Түмүкпүт биирдэ бэлиэтиэҕи баҕарыллар. Быйыл биһиги хамнаһы хайдах даҕаны сүрүнэйэтэхпитинэ эрэ уонна ол түмүгэр производство көдьүүһүн норуот хаһаайыстыбатын араас салаалартан үрдэтэхпитинэ эрэ экономикабыт иннин диэн сайдар кэскиллиэр уонна онуок кыах толору баар. Атын альтернатива суох.

А. АКИМОВ,
Правительство председателин бастакы солбуйаччы.

«ЗНАНИЕ» ОБЩЕСТВО 50 СЫЛА

«ЗНАНИЕ» ОБЩЕСТВОҔА — 40 СЫЛ

Мин үлэһит буолуохпуттан ылата оччотооҕу уонна билиҥи салалта ыытар араас оруттээх үлэлэригэр дьиҥнээ-сэргэҕэ өйдөтөрэ тиэрэн турар сорудахтары ыйан-кэрдэн, быһааран биэрэргэ күүсүн харыстаабыкка туох баар билиибин-көрүүбүн биэрэн туран 40-са сыл тохтоло суох үлэлэбитим. Ордук иннинэн-ортотугар социальнай олоҕу туһсарыыга, ыччаттар, үөрэнээччилэр ортолоругар майгы-сиэлби туһунан үүс оруттээх үлэлэри ыытарга дьулуһарым. Колхозтарга үлэлиир кэммэр колхозтар, тэриллэ хаһаайыстыбаннай, экономическай оруттэн бөдөргүүлэриэн, үлэ хас биирдии киһиэхэ үөрүү-дьоҕа буоларын иһин сүрүн болҕомто уурулларе. Мин ыраах участактарга, фермаларга, звеноларга ардыгар сатыы сылдьан, ардыгар атынан айаннаан тиийтэлиирим. Бэйэм саха тылын үөрэхтээҕэ буоламмын уонна уһун сылларга учуутальынан үлэлээммин хас биирдии киһи уратыларын, дьоҕурдарын, баҕаларын кэтээн көрөн үөрэтэрим. Итиэ сылларга партия ыытар үлэлэригэр оруу баҕам буоларга, Ийэ дойдуну мунура суох таптыырга хаан-уруу аймах төбүрүөн дьоннор доҕордуу эйэлээх-иллээх буолалларыгар бэйэ-бэйэни ыытыахтаһыыга, истиҥник доҕордоһууга бөлөҕөлөрүм, лекцияларым сүрүн тематынан буоллаллара.

Итиэ үлэлэбит кэмнэрбэр «Знание» общество кырдьык да киэҥ көрахсэбиллээх үлэлэри ыытальыыра, дьон сэргэ киэҥ биһиэрэбилин, диринг махталын ылара. Ол да иһин буолуо лекциннэ, бөлөҕөлөр кэммитигэр саала толору истээччилэр туолара. Араас оруттээх мунаарар боппуруостары быһааралларе. Оччолорго «Знание» общество Алаҕар нәһилиэгэр киэн-иэстиҥ өйөбүлү ылара. Итиэ сылларга «Знание» общество аллараа салаатыгар уонтан тахса норуокка дирин биһиэрэбилин ылбыт лектордар баалларе, холобур, Окоменников Иван Афанасьевич, Матвеев Николай Михайлович, Макаров Дмитрий Филиппович, Макаров Михаил Петрович. Онтон кэлин сылларга киһини, оҥоҥу ыытыҥа-үөрэтиҥэ дьоһуннаах, биһиэрэбиллээх бөлөҕөлөрү огортообут дьоннорунан — лектордарынан В. Г. Слепцова, Хомутова Т. Н. уо.д.а. буоллаллар.

Мин «Знание» обществоҕа 40-са сыл үлэлиир кэммэр республика «Знание» обществотын Бочуотунай грамотатын икки төгүл наҕараадаланнын турабын.

Онон өрүү ыытыллар «Знание» общество үүс көдьүүстээх араас оруттээх үлэлэрэ олох туһсуутугар дьон-сэргэ биллиитэ-көрүүтэ кэтиллиэҕэр саҥа айаттаах үлэлэһиннэриэҕэр сүрүн төрүү үлэнэн буолар.

Василий ЛЫТКИН.

А. С. Пушкин төрөөбүтүнэ 200 сылын туоллар

А. С. ПУШКИН КИНИ АЙМАХ БУТТУУНУН ДЬЫЛБАТЫН ТУҺУНАН

«Пушкин—кэһиҥ аймах олорор сэдах кэстүү. Онуу аҥаа хатыламмат ураты таҥас буолар. Кини күрдьэп»,—диэн биир ньиэмэҥ чинэ Н. В. Гоголь этэрэ. Онтон, Ф. М. Достоевскай: «Аастыт уонна аҥаан орор тарыы сарыстэҕэ туруохха ааттаах бутуу Европа да ирдүнэ буолар уустук,—диэн этэн турар.

БЭС ЫЙЫҢ 6 КҮНЭ 1880 СЫЛ

Бу күн Кремльэҕэ Дьабаравнар дьыбарыастарыгар кэҥиҥ бэшэт тыыа тоноруу дьоҥ мунньустан, эрдэктэтойот-хотут тоҕуоруһан, онуу сиритэн тиэйэ кэлиэхтэрэ, Россия алаҥа аттаах туруйаччылара бары кэриэтэ тэбүүрүннэрэ эрэсыыталар буолар.

Маннык оноһуллубута эҥ, үүгэ кэҥиҥ эйэ-сүрүөн дьоҕуннуут, Тургенев курдук улуустар тиийэ ыраахтыыт дириҥ ис номохтоох Федор Достоевскай «Пушкинскэй речь» диэн аатырбыт этиитэ! Үчүгэй кэмнэри ахтыларыгар Федор Михайловичы бу этиитин «Властитель дум» диэн аатаабыттара. Парижтан университетыын профессора Луи Леже сөҥү диэн чаҕан: «Совершенно подавляет блеском и силой этой речи» диэн суруйбута.

Пушкин кинтэн хаанна, кэлтэн кэмнэрэ, хаан олоҥхо курдук түгэҥ кэстүбэт дириҥ үрдэҥэ диэн кэҥиҥ буоларын дьон-бастаан арыйбыт, үгүс утуулар эйдэрүн уйгуннарбыт, тоҕотун-туһун этэн итэҕэйэт кэлиэхтэрэ Ф. М. Достоевскай буолар. «Бэрэ бэрэ түбэлгэ диэн саха сэриэн сэҥэнньиттэрэ сэйтэ да этэн кэбисэллэрэ. улуугэ улуу түбэлэр, Пушкин таабырынан Достоевскай бэйэлэрэ кэлиэхтэрэ түбэлэн аата аатламмыта.

Бэс ыйын 8 күнэ—бүтүннү эй хоҥкүрүн тэрэлтэбэтэ буолбут бүттүүн аҥаа аймах идеала кэбүтүлэн, чаҕы да улуу Күн буолан, «Пушкин ереймдоох хүннэрэ диэммит обит. Россия культуратын, олоҕун тосту уларыйыыт, саҥа тыыа-өйү, поэзиэны.. философия, логика саҥа ойдөбүлэрин үөскэппит бу жүөр ааа чаҕы өлүөхтэрэ тиэйэн кэлэллэр!

Пушкин бүттүүнү үбүлүөйүн үөлэтэн үгүстүн тиэмэлэрбит кэлиэхтэн Достоевскай буоларын үгүстэр биэрэспэттэрэ. Кини Пушкин кэмнэтэр хаалларбыт кэрчэ тыыларын бүтүн пайа ааҥат уонуубутын диэн хатылаан тоҕоолоробут этиитэ ордук сыаналаах.

Пушкин биир ураты-эрдэх хоҥоорбуттан—кини өтөн оҥук буолар түҥэр дьоҕура (всемирная отзывчивость) буолар, Европа суду генийдэрэ Сервантес да, Шекспир да онуук улуу ураты дьоҕур хоҥоорбуттан кэрдэрбэхтэрэ диэн Достоевскай бэлиэтэбэтэ.

ПУУЧЧА НОРУОТУН КЫТАРЫ БИИРТЭЛЭҺЭЙ

Марксизм теория бэйэлэтиллэн Европаҕа сагардыы бэйэ эрдэрэн, норуоттар дордорбоҕуллаллар, сүүк социальнай идеята Пушкин «Братство, Единение, Всемирная гармония» диэн элбэх-сүмэх тылларга Федор Достоевскай «Пушкинскай речь» этиитэ дириҥ ис номохтоох теоретическай тэрилэ буолан биэрэрэ эбит. «Пушкин курдук бэйэтин норуотугар ис дуҕаҕытынан биирдэстэлиэхтэр диэри үүнэн тэриллэрбит уонна онтон ситиммиэхтэй этэр, суруйар олуктэрэй, үйүөлэриэн ылыма охсоо, ол оҕуга буолар ураты-эрдэх кэҥиҥ Европа урдүнэн суудаа,—диэбитэ Достоевскай.

XIX—XX үөлэр икки сүүс сылларын идеологическай хайдыһыылара Пушкин уонна Карл Маркс аттарын ытары ситиммиэҕэ бүүрүгү дурбүөгэтэ ордук ырытхайдык кэстэр буолар, Пушкин идеята—Сиргэ ыраахтаан норуоттар олохторуттан биирдэ чоҥу ылан ыраахтаан чинчийии түмүгэ. Онтон, Маркс идеята—лаҥалаан чинчийии түмүгэ. Бэрэйэтэ түүгэ да буолбатар, өй (разум) чаҕыйар олоҕурбут чинчийиитэй түмүгэ.

Пушкин бу идеяттар Европа оҕуостаатыгар тэрэлтэбут мууччаттан норуоттан тэлэн ааттыыр олоҕурбутун. Бу тоҕотун туһунан сиэрэ тоноҕоон эмиэ хаарыыбар уонна барбыгар (Достоевскай этиитэ) бэчэлэнэн диэри таабырын буолан сылдьыр.

Европаҕа өй-сэйэн утаҥсыыта ааспыт үйэ эрдэтиттэн ааҥат күүгэрбүтэ. Хайа диэбит бэйэ оҥук олоҕун суолун тэлэн бырааҥнаабыт. Марксизм да тэлэн суолы тохтотуулуутун, ааҥнуулаах ураты-эрдэх буолбута. Ленин ааҥнаабыт оксуһуутун теоретик тутуттан туоратыллыыта, Сталин өй-сэйэн үүгэ мэйиҥэрэн оҥуоҥ буоларар шэнэ оксулуу бэрэ турар. Сиэтэ XXI-с үйэ Пушкин идеелэрэ уонтэрэ буолуо диэн хайа аймах күүтэр:

«Когда народы, распри позабыв,
В единую семью объединятся»...

Пушкин норуоттар ытарыы бэлиэтэлэнэн диэн теоретическай көрүүтэ бэлиэлэнэ иликтиэ, бүттүүн кэҥиҥ аймах идеалын бэлиэтиэ быыбарылыта суоҕэ. Ол иҥэ диэн Пушкин курдук, муучча норуотун аанаа атын норуоттар уйулуоларыгар кэтэрэн, кэтиллэр өйдөрүн-сайаалларын ылынар, ааҥа.

КЭҢИҢ АЙМАХ САЙДАР СУОНА

Бэйэлэ А. С. Пушкин үбүлүөйэ ураты кэмнэ бэлиэтэнэн, өй-сэйэн өрүүтэр үгүс идеялары пІитиэлэрэн аҥаан эрэр. «Бэйэлэ бэлиэлэнэ диэри Европаны утуктан кэстабыт—диэбитэ хайаан эрэ Достоевскай. Дьиҥнээх, сүүрүөн оҕуоктаатан кэҥиҥ аймах суолуттан сайдарын туһунуур, тоҕотуоктаах кэмнэ биэрэр бэлиэ историялаах оҥуоҥ бэрэ буолуохтаах. Онуоҥ кэмнэнэ онорор кэмэтиэх оҥуоҥ Сиргэ ааҥаа ааттаах муучча норуота бэрэ диэн Пушкин эйэбута.

Аосыт олоҕун историяларын, олоҕун бэлиэҥнэ туһары муучча муннуйан тэйэрбит оҥуоҥ, Европаҕа курдук улуу поэтэйдэт уонуоҥ бэлиэтэрэн ааҥаатан олор олуутаан бэлиэлэбит. Хотуту мустаах муора улуу уорэҕэйэтэр оторор кара-хара оҥуоктара коҥүл оттуоҕэ хоннорор хоолбоо хоолбуу оҥуоҥ — муучча оҥуоҥ кэҥиҥ эйэх хайдах сайдаахтаҕына көрдэрүн сөп.

САХАЛАР МУУЧЧАЛАРЫ КЫТАРЫ БИИРТЭ ОЛОРОН КЭЛЛИЛЭР

А. С. Пушкин кэмнэтэн ыта норуоттар бырааттаһыларын сүрүн сэйдьиэнэ терминэ «Единение» («Биирдиэнэ») диэн тылынан туттуллан калар. Ол ыраах хоҥоорбүрэ саха оҥуоҥ, Россия государствотыгар хоҥоһуоҕуттан сэрэйиллэйэ. Петербург тутуллуоҕ, Украина хоҥоһуоҕун кэмнэриттэн саха—муучча бутыйыс сиргэ биирдэ олорон кэлбит историялара Россия уонна Сэбиэр сайдыыларын. Бэлиэтэлиллэрэлэр: оҥуоҥ кэҥиҥ эйэх дьыала историятын нарааннар.

Бастаан, Пушкин кэмнэрэ XVIII үйэттэн муучча—саха кыраахас дьоҥнэ М. Ломоносов уонна Софрон Сыроечкин тыа этэй, саҥа сиэрэн-түүнэ турунуттара. Улуу Ломоносов суду бэйэлэх-дуоллаах Сибиэр хоҥоһуута государство мэйиҥ нууччуҥ эсэ бэрэргэтэ, кэлэйэрбит кыахтыы дьэбэта, Россия дьыдьатын ыйан биэрбэта. Сиэтэ Софрон Сыроечкин саха-хаҥаа-бастаан Петербурга тиийэн саха дьыдьатын туһунан Үрдүү Сэнээкэ туруорсуубута; онуу эйэлэнэ-эмиэратриҥ Екатерина II эрдиэмэтэр сылдьыбыта.

Пушкин кэмнэтэн декабристартан сэриилэрэ нуучча чулуу дьоно, народникэтэр, социал-демократтар Саха Сиригэр Хаҥалаҕа тиэйэ кэлэн утаарыллан кэлэн олохсуйбуттара. Кинилэр нуучча культуратын, олоҕун-дьыдьаҕын байытыы саха тиэрэрэтэ улуу өнөөхтэр. Сахалартан сурук-бичиг суруйар да суоҕуна, XIX ортотугар бэйэтэй сэхэннэх билиэрэ Афанасий Уваровскай «Хаҥыыларын» кэлэктэлэ академик Ч. Валиханов тэриллэрэ, саха тыыа уратыта өйдөлө охсубута. Кини кытарыы биир кэмэ тэйиэҕэ кинилэтэй сахалыы бэйэлэтэйэр эрдэлэрэ И. Бэйэмэнов саха оҥуоҥ эйэтэ аҥа кэҥ уйбуой! Кини Дьокуускайга тэлэрэ дьэбэтэ сылгыстаан сахалыы тылынан ыытарбыта, саҥалыы билэбит ааҕыыларын улэхэриттэн улуйуталаабыта, 130 сыл анараа өттүгэр туспа епархия епископтарын Саха Сиригэр духовнай суперинтендент ааларын сэтиммиттэ!

Уваровскай, Валиханов курдук Саха Сиригэр улэлэбит, олохсуйбут, чаҕы сахалыыбыт, сахаҕа уйэхэ олохтоох ааҥнуулаах хоҥоорбүрдүүгэ сөп. Бу иккэ оҥуоҥ, саха уонна муучча, дьүүллэлэ бэрэрдэйдэрэ мүбэлэччэ көрдөрүүлэрэ поттааккаа сөп суох. Учуонай, дириҥ ойдөөхүнэн билиилэ уонхатэр сүгүрүйбүт кэйиэхтэрэ Всеволод Иванович Миллер, саха дьахтара, олохсуйут Маарыйалыын хойдох дьуоҥ-ыыла хоҥоҥоон, соҕуруу тиийэн олохтоох олорбуттарай, үгүс ойдоох одолордоммуттарай? Академик Поляровай Черноохо кэйэрүллэбит дьиэтин оҥоҕо ирдэйдэр урукку турбут сиригэр быыл хоттаан туттулар? Инньэ саха дьахтарын ойох ааҥ олорбут эйэ диэн кэрдэстэтиллэр дуо? Суох! Тоҕо Мэдэрикова бэлэҕэнэ Чурапчы муэсэйин тэриллэрэ туруорбэй? Бу—улахан, ыраа оҥуоҥ дьэбэкэ, дьиҥнээх ис сүрүннэх олохтоммут духовнай ситиис бэйэлэрэ, хас наадыйар аастара тупсут дьоҕолэрэ, ойдөбүлэлэрэ буолар.

ҮЙЭЛЭРГЭ ҮГҮЭ ХОЛОБУР

Саха мууччалара хаҥаалара биирдэ ааҥуулаах хоҥоорбуттара, ыах буолан, оҥ торгоон олорбуттарын туһунан эйэлэр кэнэҥнэх сөп.

Терөөбүт-үөскэбит кэй сирдэрин ааҥуоҕун саха уолаттара уоттаах сэриэнэ муучча солдаттара ыыталлар биирдэ Наполеон сэриэтэн ааттыбыттара, Крымы хоҥуоҕуоҥ союзниктара уларыспыттара, Онтон Аҕа дойдуну хоҥуоҕуур Улуу сэриэнэ тоҕоолөх үгүс буолбут охтубуттай? Аатырбыт артиллерист Гаврил Протопопов, снайпер Иван Кульбертинов курдук дьоруой дьоҥнут ааттара Кыайыы 54 сылыгар тиийэ бэлэхтэнэр.

Биирдэ олорбут туйах диэн, бу—наука, культура цыбаастара, эрдэк уоруоллар кыһалҥалар! Сүүс саҥылыар эйэлэлэбит сүдү кэрдиэрэсыт Суйрун Олонтоон Чернооҕа уонна Сүүтүгэ элбэт сүүнэт мэмуарыэйдэрэ туттарталаа.

Чурапчы хоту хоҥторуй Аҥа дойдуга элбэх паттаныыт Д. П. Корякин, Саха театрын элбэт үөлэлэбит А. С. Борисов; Цэркэунилэриэй-Культуриай управлениэ «Хотуту фонуун» олуҥун охсубут СР прокуратурэтэ М. В. Николаев, «Хотуту тутуох» сүүкүн суоҕан ыыр Туйгуоскайдар курдук саха олоҕун сэрэнэллэр ыарыгын дьоҥнут ааттарын ким үөрэтэй?

Олоҥхо дьиэтэн тутар эрдэ Быыдаа ыллаарын Колесовтар, туруст бэрэ тэбүүрүсүүт «Сонсо Атласовтар аттарын аттаатан саҥаа ыллыыллыыллар дьэҥэ эрдэлэр. Г. В Иллофонтов, А. Е. Кулаковскай курдук культуролог-бөлөҕүөк эбүүлэрбит үгүн сүбэлэрин тиэйиэхтэрэ, суолбутун-ыстаатын тэбүлүөйэр кэмнэт үүнэн! Хомуйуллаах өстөах хоҕоонньутун, уорэнньиэх тылларын ыытыахбутун ситиэхтэ күүсүнүгэр күүс эбиллэн кэлэр кэмэ кэлэй!

Өбүгэбит номоҕо этэрэлиэ: оскаалын тоҥсуйдаах кэйэй — хүүтэтэх, дьиҥнэх Иҥэ эйэ ыыгыгыбыт кэйэ — сүүтэрэ эмиэхсубэтэ!

Михаил ЕФИМОВ.

Одуулуу бөх.

Роман ДАНИЛОВ

ПУШКИН ӨХТҮБУТ СИРИГЭР

Иҥэттэр икки үйэ
аастыгын да кэнэҥ
Идэмордаах бастыыгат
эстибит дьуулаах тыыа
Аастаҥа, сүүлэҥэ,
сиэмэлийбэккэ
Аҥыаха диэри түрүөр кэрдиэ
Бэтэрбүтүр таабыттар
ыраах, тэйиҥ
Бу бүтэй, ыкаранас сиргэ.

Аан дойду уонна маҥан бүтэр
дьахтын,
Аҥырыыны да сааҥа
сүгэҥэн баттыыр,
Аналлаах кэм да нэрэй
кэмнэ-уордубэтэҥ
Арахпат, дьиҥнэрбит
кутурҕан сатыылыыр.

Сабыыта кэрсэр
туох барыта,
Ньиэттэр икки үйэ
аастыгын да кэнэҥ
Идэмордаах бастыыгат
эстибит дьуулаах тыыа
Аастаҥа, сүүлэҥэ,
сиэмэлийбэккэ
Аҥыаха диэри түрүөр кэрдиэ
Бэтэрбүтүр таабыттар
ыраах, тэйиҥ
Бу бүтэй, ыкаранас сиргэ.

Аан дойду уонна маҥан бүтэр
дьахтын,
Аҥырыыны да сааҥа
сүгэҥэн баттыыр,
Аналлаах кэм да нэрэй
кэмнэ-уордубэтэҥ
Арахпат, дьиҥнэрбит
кутурҕан сатыылыыр.

Сабыыта кэрсэр
туох барыта,
Сиэ тухары
түрүүтүнэн ыытан,
Соҕуоран ыыммыйбит,
кэйиэ, хаҥаастаа,
Соргуна тостубут
аҥылҥа бараастан...

Бу мэнэ... Пушкин өхтүбүтэ
Уодаҕыгаах
хаҥа буулдьаттан.
Ааҥнуоҕа тэнэ сатаараабыта
Ол бастыыгат тыыа
уолубутун,
Ол дуоруоннаах буолан
охсуулубута
Орто дойдуну олорчу
дохсуттан.

Уруоку дьыгай,
ыарҕа ааҥнуу уҥуора
Улуу хаҥа ааҥаа быстыыбыт
болиэтэн тэйиэлэр
Сиэмэтэ кэрдиэтэн
аймаҕыйа
Сүүйэхтэх бэйэлэр
ыстан ситиэ ааттаар.

Сүгүрүө гынньытым,
«Сахабыт...», — диэбитэм,
Сиэтэрэр кыах этэннэ
суох эбит.
Ыйыыталар ыраахтан, үйүн хотуттан;
аналы тиэйбиттэм
Ыйбыччаа тыллаабар
эйэҕэ эттэҥ.
Таптаныы, Таҥарай бэйэтэ бэлиэлэр,
Тэрдиэтэр сүрэхтэн сэрэйэ...

1939 сыллаахха түтүллүбүта

Чурапчытааҕы сэлиэнтэ эмтээр былыыһа 60 сааһын туоларынан уонна Хаҥалыстааҕы мүөс дириэктэрэ Чебутов Д. П. республикаҕа, орбуоллаҕа үүс-үүтэ хордоох советскай, партийнай үлэһит Харитонов Василий Петрович туһунан хаан туту биллэрии хаһыат номуо суруйан баллаҕын диэн таһаартарбыт ыстатыйаттар олоҕуттан бу ахтымны ааҕааччыларыгар тиэрдэргэ быһаарыллыбыт.

ССРС медицинскай наукаларын академиятын чилиэнэ профессор Н. П. Шмелев сэлиэнтэҕэ мандыбыт кыра сиэ эмтиимэтэҕинэ ыарыы кэнсэру молуччу эрэ, үтүөрэн хаалбат, хроническайдаах кубулуйар, ыарыстаах кэбиэ кэлэр уонна маниайыгы эмтэнэрдээхтэр эмиэ быдан молтохтук туһалыыр, оҕолоох чэпчэкитик сыһыанастахха доруобуйаны, олоҥу тохтох уулуннахха сөп диэн суруйбутун. Бу ыарыы миэрбэтэрэ олус бааҕар—уҥа 1 сыл устата, таҥаса, ис тэйиэҥэ 33 хонук, сэрэтэ, хараҥа сиэтэ хаастыы да сыл тулуйаллар.

Дьэ эти курдук уоҕаһыныах ыарыыттан бар дьонноруо эрдэхчыларыгар бөҕөнө орбуоллаҕыттар сэлиэнтэ эмтиитэ аналлаах санаторий дьиэтэ түтүллүбүтүн туһунан Н. П. Харитонов эт мэнэтиэнэ суруйбут балаатааһыннарыттан билиҥиннороҕо.

Киэн суруйарыгын НЦИК председателин солбуйаччы Н. Д. Кривошапкин—Уот Субуруускай, Чурапчы орбуоллуо сэбиэтин председателэ Н. В. Дьячковскай, кыраайы Василий Харитонов, Александр, Дмитрий Бирилээтэр дьаныардах туруорсуулаарыгар санаторийы дьиэтэ түтүллэрэ быһаарылларыгар, Аны хаҥа турар мунастаҕа быһаарыллыа мөкүүр үөскээн хайдыбыта тахсыбыт. Бастакы болех бөҕүөлэк кинигэттэн үс биэрэстэ тэйиччи хоту хатыҥ чараҥа, иккис болех Чурапчы күөлүн сабуруу үрдүттэр Аттаныар ыраахтааныларыттэр (билигин ДЭС турар торуоруоларыгар) тутарга эрдэттэр. Мисиэттэн кэлбит инженер Лопатин бүтүннүөх быһаарыыталаах боллуоҕа мунастэтэтэр, хотуут чараҥ сэрэтыгар ыраах кыраллаҕа тутуллубут.

Түтүүгэ анкеттэйинэн Саахан Модаачийскай, Прокофьев дьаныардар, 19 мөҥүөлүөтэн өрүс, от ньиэлийүүлэр үстүү, туертүү кестеах сиртэн 8010 барабыын хаалыыбыт. Кэрэ нестүүлээх, баардаах түтүүнү 1939 сыллаахха бас ыйын 1 күнүгэр государственнай комиссиялаах туттарыыга Василий Петрович райсовет председателэ уонна олоҕор бойотинэн кыттыбыт. 1945—46 с. с. Орто Хоҥолоҕо үлэлээбит кэмигэр Чурапчы санаториятыгар утуйуннаарыы сэлиэнтэ эмтиир былыыһа туттарбыт.

Маниай 50 хуойаа бөҕөбөт эрэ орбуоллуттар ааҕыллыт. Бырааһынньык Лидия Михайловна Большева үлэлээбит. Күлүк сатаанын ыйга сиэтэрэн-хаторон эмтэнээччиларын олохтоохтук сытыаран бэрбиттэр. Колин Таатта, Тоҥпо, Уус-Алдан, Аммаҕа орбуоллаарыын хаһан 1972 сылларааҕа диэри тэлгэнэччи үлэлээбиттэ.

Үтүмэн үүс дьон олохха, үлэҕэ тэнэллэрэгэр туруулаах турбан олохтоох киллэрбит балыыһаларыгар Н. Д. Субуруускай, В. П. Харитонов эмтээн сытаннаҕа тэбиэлээбэт ыарыта саҥаабыттарыы туох биллэҕий? Оччотооҕу будулҕаннаах олохтоох, үтүрүннүөх үлэҕэ үтүрүттэрэн кэмигэр эмтэмэхтэн сэлиэнтэ курдук ыарыахаах ыарыыга ыбыы ыллараан орто дойдуларыттан букатыннахтык арахсыбыттара.

Бу ирдэ дойду сорохтон ловнаа түтүллүбүт, улуус хаҥа түтүү дарыыттан бөҕөрдөтөрөннэн буоллубут, умнуллубат историческай санаторийдыт бөҕөнөгө дьыалатын, хайдах быыстыҥ-найыҥ олоруруп туһунан «Саҥа олох» хаһыакка Е. Бөҕүн суруйан турар. Бөҕүн. эр хонтуо бу балыыһаҕа үлэлээбиттэр быйыллы улууска балыыһа аҥыналыбыта 100 сылга туолар үбүлүөйүгэр сыбаастан санаториялыбытыгар эрэмдэн үлэтигэр хаҥаалын тахсыа, сэргэхсиэтин ыытыахтыа диэн эрэнэбит.

Л. ЗАХАРОВА,
эмэ үлэтин ветерана.

Поэт-ааҥар түҥүлгэтигэр ыҥырар!

Бэс ыйын 12 күнүгэр «Ааҥнаах Сиэмьэлэт» аатынан

Поэт Роман ДАНИЛОВ

Россия Суруйааччыларын союзугар чилиэнинэн ыытыллыбыт

ДЬОРО КИЭНЬТЭ

ПРОГРАММАТА:

ЭҺЭРДЭЛЭЭҺИННЭР.

Поэт аймахтарын уонна эҕэрдэ КОНЦЕРТ.

Кыттыахтар ыаллаахтар: Саха сирин Суруйааччыларын союза, «Сахаполиграфиздат» национальнай издательскай-полиграфическай компания, «Саҥа олох» редакциятын-издательствата хомойуо, Россия Журналистарын союзун улуустааҕы тэриллэрэ уонна «Дириҥ уоттаах» ааҥар түмүүлэр, ыаллыат уонна олохтоох ырыаһыттар, ыскылыстар.

Сэдэхтиир: 7 чаас 30 мүн. Кириэнэ бөҕө.

ВАЛЛЭРИИЛЭР

Чаҕылхай суруйааччыбыт, аҕыс сорт бүтэйин ыйдаах суруйуларын ыччатка ыытыллыарыгын ааҕыстаах ахтыыстэрэ: Сылгыстыын кэтэх Модаанын 143 №-даах ыстатыйатынан бурулдаахтар адриниистрэтивнай миэрэҕэ штрафтаанан бэриллэриэн 300-500 сиэмэйдээх дьыла толобуруо тархаллыахтара.

«Поэзия МУН сэлиэтэ.

x x x

Тирэх комбинаттыгар обработкалаанныт эйбэ, убаһа тыстара, ыскылаах тарыйа кэлиэ. «Сыарҕалыы сиэнэ, таҥнарыы кыбыы-оҥосторуу» уонуо.

«КУННЭЭ» КП.

x x x

Быйыл Чурапчы эрэнэ үлэлээбит сис тиэхиньикэ эмтээтэр сиэдэрдэлэрэ, восточнай медицинаны, молуоллаах терапиянны бөҕөлөөбүт эмпирасиотерапиянан Саха сирэтэр сахотох специалыыс врач Тетров М. П. улуустааҕы дьыа уот хаһаайыстыбатын хотуоруоттарыгар дьоҥҥо эмтээһиҥи сэдэлиэт.

Эмтиэнэн бөҕөлөахтаах сирдэрдэ 8 чаастан көрдөх хойукка дылы бидэрбиэххитин сөп.

АТЫЫЛЫЫБЫТ.

Саха «Ньолгу» дьиэтэлиэ. Чурапчыгар. Билэр тел. 21 045

Дириҥ бөҕүөлэгин олохтоох

СТАРОСТИНА Валентина Максимовна

өлбүтүнэн бэлэтэйдэр. Старостина Иванна Михайловнаҕа дириҥ кутурҕаныстыы тиэрэбит.

Дьоҕоолоро Полина, Вероника, Ирина, Елизавета, Анна, Татьяна Петровна.

Хатылы нэйилэгин олохтоох, кулду нөсөбит, эбэбит тыыл, үлэ ветерана

АРЖАКОВА Анастасия Ивановна

үйүн мэрэкэн ыарыыттан өлбүтүн дириҥнии курутуйан турар аймахтарыгар, билэр дьоҥуттар ыытиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэнэлэрэ, ийэлиэннэрэ, кутуоттэрэ.

Кутурааннарын тиэрдэллэр:

—Ийэлэрэ Анастасия Ивановна өлбүтүнэн өрөөрүгэр, ийэлиэннэриэр, кутуоттэриэр, сиэнэриэр, хос сиэнэрдэриэн Хатылы нэйилэгин дьаһалтата, орто бөҕүөлэ коллектива.

—Ийэтэ өлбүтүнэн кыайыгар, бэйэлэриэн уолыттарыгар Мария Михайловнаҕа, кутуоттарыгар Петр Егоровичка, иллэрэ өрөөрүгэр Хатылытаабы участковай балыыһа коллектива.

—Өрөхпүтүгэр, сиэнэриэгэр, ийэлиэннэриэгэр, кутуоттэриэгэр, хос сиэнэриэгэр Мыйдаарааһыттан Чурапчыттан, Сылгыстан, Дьокуускайдан, Мэҥэ-Хаҥалаастан, Уоба Булуттан, Амматтан өбмахтара Пеллоотар, Апросиноотар, Кириллиннэр, Дьячковскайдар, Блюкиннэр, Кошлаковтар, Сутоковтар, Бижиэр, Аржаковтар.

— Ийэтэ Анастасия Ивановна өлбүтүнэн бөҕүргэ уоранньыт табаарыстыгыр Николай Матвеевичка, кини дьаҥа кэргэннэр, бөҕүргэ тиэрэбиттэриэгэр Хатылы орто оскуолатын 1962 с. бүтэрбиттэр.

— Бөҕүргэ үлэлээбит коллегаларын, дьиэлэриэн Анастасия Ивановна өлбүтүнэн өрөөрүгэр, кинилэр дьаҥа кэргэттэриэгэр, өбмахтарыгар Хатылыттааҕы «Ньургуйун» үйэлээн коллектива.

Хаһыат бу нүөмэрэ электро-уот суоҕунан хойутаан тахсыа.

Дуобат туһа көр-күлүү

СОҺУОЧЧУ КОМЕДИЯ

Бөҕүө бөҕө попуфиньыгар эмэстэр Борис Гершевич (Ленинград) уонна Советскай Союз чемпиона Марат Когин уочаратыттаах турда өрөспүүбүлүөрүтэр ойоҕ-уу быхаҥын сүхэрэ Гершевич арыый өрдүк баалаах-баҕаҥнаах олорбут. Сүрбэлиис хаанын диэки Когин, балаһыанньатын таҥнан тэк ойоҕуттан таһааран барон, таҥнэҕинэ та диэн тыл хатыгыт. Онуоха, соҕуйбуо эйэ, уларыйаччыта соҕотохто ойоҕ турбуттуоҕа мүрэхтэйи олороччулэрга туһайдаан дорообоннуохтук тоҕо барбыт: «Тибэрыстаар! Бүкэ бары болдьоҕуут! Барыгыт Бөҕүөлүөр ыытыаҕыгыт — Советскай Союз чемпиона Марат Когин мэнгиттэн таҥнынэхха диэн аатаҕа олорор дэ, ону эмиэ эдьэс ыаммаҥныыт! Кэр тобобин,— от ньиэ олоро түөрт, — Маратыс мин таҥаҕынаа ыкпэ ылыыбынан соҕуохэбиэ эбэ, — диэн наҥнаа ыгаа таһаарбыт. «Соҕуччу комедиянтан кыйахаммыт. Чэмпион таҥнэлиттэн булгуччулаахтык аҥнастаммыт уонна эдьэс ыаммарыыт «чемпионнаах» бөҕүөлэргэ күлэбит.

КЭНИРЭН БИЭРБИТ

1962 сылларааҕа Бөҕүөлүөнү буолбут дуобакка республикаҕа чэмпионнаах пыттыыдаттарын сиргэх өттүлэрэ, кинэҕэ гостиницаҕа, урукхута бөлөхтөөх туттуун Саҥа уонна мин олорон коспутугар мустилэр, күнэҕэни олохнутутар буолутаахтыр көрдөөх түгэнэрэ эрэ-хорэ наҥсэтэ олорбуттуут. Оҥ эрэгэр ордук Саҥа кэнсиэр аҥнэдоттарын биэриэн эстибит. Кини хайдах да кэҥ быарын тарбыах, туттуммакка тоҕо барбат күлүөт түгэннэрин эдьэс-кыратык да хаанын хаҥсаппыта, сүр бөҕүмэнэхтэн кэнсиэр буолан ордук эмиэрэннэрэ, күлүөтэлэр. Ыйыныан олорбутуут, Сэргэхсийдибит, сыаньаныыбыт.

Сэҥэрэччибит: «Чэ туоку, бүтүннэҕинэ» — диэбиппит сочо бэдэрбэтэллэр да мандыыттарбыт тарҕаабыт тэриллэр ордэхтэриэ. сэлбу хаанан хурахтаах ыччаҕынай судьуйата Мэнгэрэй Бэҕэлэйдэбис кэнэн хаалар. Кини судьуйалыыр үлэ суруктаах-бичиктэх ньэрбэ-тэарба саҥаларын саҥа ыытыллан олус хойутаан хаалан бары кэрдэр мэлдьэтэ туһунан хомолтоҕун биллэрэн турбан Сапаатын саатар биэр аҥнэдоту кэнсиэкпэр шардэтэ. Онуоха аҥнаах-ааччыта сылайдыы диэн ыыкыраччы ыҥнастаммыта, хотуо биэр аҥнэдоту ордук эстэр сылтах хастубутуна, тахсаары турбут мандыыттар бары кэпсиэн кэрдэннэр. бэдэрбэта ете кэйуэлэр да, Бэҕэлэйдэбис бойэтэ ааҥа-аттах буолан кэмэлэнэр буолларыгыа кэпсиэрэ сэбүлэсто. Оттуоллаа сэтэр кэпсиэктэтэн биэр аттаах ылан хаатыгар хаатаччы ыйыта ыаҥын-биэрэн, бу ортолоон диэн «таанка» бу буоллун диэн Мэнгэрэйгэ туттаран кэбистэ. Маны онуох биэр куннуттаан эбахчылаах «таанка» тыаһын үтүгүннэрэ-утугуннэрэ асарын хонуутугэр кэллэр диэн буолла:

Бэҕэлэйдэбис, аҥнэдот истэр бэдэта онуоҕ олус-кычыгыччаҕыт буоллуоҕа, туруҥ. тутуммах түөлүгүүн гүлэн да баттаппакка ыаҥнаскэ; хаатыт сомуйаттаах цыҥнутэн таҥка тыаһын үтүгүннэрэн барылаан-барылаан эйэлэспитэмэ эстэ. Дьэ, онон ыччаҕыт хонсаннэр конуута таҥнэнэн, сиэрэ-сиэлгэ сэтэн ыаҥ түгүктүүр. чаҥа. тутуҥ-тумата Саҥа толоруутугэр хаалла. Кини кэпсиэр: «Утары оскуолаҕа Чаҥайдаах Петька сыталлар. Таанкаларын уолуйбут. Петька хаҥыгыыр: «Василий Иванович! Таанкы идэт!» Онуоха олус соҕуйбут Чаҥаах оскуолаттан чолох гынан эрэ көрө түһэн биран, уоскуйан сүгүҥ сотторо: «Петь, это не танка. А какой-то хурек спичит толчаот!..», Мэнгэрэй Бэҕэлэйдэбис кинрэн биэрбититтэн соҕуйэн, айэннаах олорбут «таанкатын» хос улаҕатын диэки илгэн кэбиһэн биран уҥуо атахтарынан ыаҥнастаан тас ааҥы хаа тыаа сабыа эдэс гынан хаалла. Онтон баҕыгы кулан биэрбит кэҥүйэр.

ДУБУК ТУТТУБУТ

Дуобатчыттар ыытуттан, дойдутуттан тутулуга суох барыа да кэрэхэ көр-күлүү эпэрдэах дьон.

Бөҕүрдэ, ССРС ыраахтааҕы турдаҥыа Союз бастыҥ дуобатчыттарын биэр кэдэҥнэннэх Америкаҕа сырыыларын кэмигэр, делегация. салайааччыта А. Хитров тренер В. Найсерта: «Эн үөрэхтээччим Оля Нежейко общественнай мунасталарга дьаныардаах суох тутар, бэсэ ордук соровор адъас да тороппуун суох ыаҥнаныар. Хлебобуна, бэҕэйэ ресторанта аҥыы олордоҕуттуна, чыпчылыйыах түгэнэ атын спрта хайыспыыын туһаайа охсон ыйэ олорор кафебар ус ньуоска саахары кутан набистэ. Оттон мин саахары адъас сабуоҕабыгыа эн бэйэт бэрэ биэриэн. Онон кыыы кытары кытаанахтык хаҥсэтэ;—диэн дьаһайбыт.

Тренер үөрэхтээччитэ туоран ыгыроо туох буолбутун чуолкайдыыр бэрэ тэйиччи кэлэн сиэйиччытыгар пүлэрпэ ыйдыыа-кыытыа попат: «Эй, бүкэ диэн кыыы бырастыы гыыт. Кини дубук тутуубунуу диэн олус хомойор. Кырдыыга, Америкаҕа бастакы сырыыта буолан, ньиэйиэхэйдыы суруктаах попетахтары сиэдэ пахтаккка бүкүгүйан кэбиспит. Эн кафеҕэр кэпсиэт бэрэбиэркэтин. үрдүгүн оннуо туус диэн саҥаабыта үҥуо.

К. ШИНГИН, ССРС спорттуу маастара.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, г. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-882, отделы — 21-265.

Учредители (соучредители) газеты—Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.

Индекс газеты: 54007

Чурапчинская улусная типография.

ЗАКАЗ № 60. Подписано в печать 8. 06. 99 г.

Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». Тираж: 2560.

Автор суруйар этиллэр сиэдэ редакция позициятыгар мэйиэ сөп түбэйэр буолбатах. Суруйа ыйыллар чахчылар кырдьыктаахтарыгар эмиэ автор туо бэйэтэ сүгүр.